

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника

Данилевської Юлії Олександрівни на дисертацію

Карпенка Артема Валерійовича

**«Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами
Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу
наркотичних засобів», представлену на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення посідають одне з перших місць серед зареєстрованих кримінальних правопорушень. Така тенденція зберігалася до 2022 року. Так, за результатами 2021 року зазначена група кримінальних правопорушень посідала своє «звичне» третє місце серед всіх зареєстрованих кримінальних правопорушень із кількістю 29587, після кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (33657) та кримінальних правопорушень проти власності (158729).

У 2022 році кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення зросла та склала 34398 і посіла четверте місце серед усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень, що пояснюється появою нової для нашої держави зареєстрованої групи діянь – кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

За результатами 2023 – 2025 років наведена тенденція щодо збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у розглядуваній сфері зберіглася. Так, за підсумками 2024 року кількість зареєстрованих наркозлочинів склала рекордні 48233, у 2025 році зареєстровано 33626 кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, за такою кількістю діянь ця група посіла також четверте місце в офіційній статистиці зареєстрованих кримінальних правопорушень.

Як бачимо, не дивлячись на нові виклики для нашої держави, пов'язані перед усім, зі збройною агресією РФ проти України, виїздом за межі нашої держави значної частини населення, та перебування певної частини населення на тимчасово окупованих територіях, простежується сталість щодо збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення. І у 2025 році кількість таких зареєстрованих діянь все одно залишається вищою, ніж у 2021 році – довоєнному періоді. Серед усіх зареєстрованих кримінальних

правопорушень цієї групи, найбільшу кількість становлять ті, що пов'язані саме з незаконним обігом наркотиків (ст. 309, 307, 310, 305 КК України).

Свідченням усвідомлення суспільної небезпечності таких діянь навіть під час воєнного стану (нарівні з іншими викликами) з боку державних інституцій є схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2025 року № 920-р Стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. З урахуванням підслідності кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIII Особливої частини КК України, завдань та основних повноважень, визначених законом, основним суб'єктом запобігання таким кримінальним правопорушенням визначено Національну поліцію України.

З огляду на викладене, обрана А.В. Карпенком тема дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів» є актуальною, а звернення здобувача до неї своєчасним та затребуваним.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що вміщують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі дисертації «Теоретико-правові засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів» дисертантом аналізуються існуючі у науці кримінального права поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, на підставі чого пропонується визначити такі діяння як передбачені кримінальним кодексом діяння з незаконного виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання чи збуту, ввезення/вивезення на/з території України та транзиту через територію, використання наркотичних засобів (С. 25-26 роботи), до таких правопорушень дослідник відносить ті, за вчинення яких встановлено відповідальність у ст. ст. 305-310 та 313-320 КК України (С. 25 роботи).

У підрозділі 1.2 дисертації розглядається стан дослідження проблеми запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, окремо зупиняється увага на регіональних дослідженнях розглядуваної проблематики (С. 52 дисертації). Підрозділ 1.3 присвячений вивченню зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. Здобувач вдало структурував і дослідив зарубіжний досвід за такими напрямками: особливості державної політики з регулювання обігу наркотиків, кримінальної відповідальності та покарання за наркозлочини; найбільш поширені та ефективні державні/недержавні просвітницькі та реабілітаційні програми по запобіганню кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів та наркотизації населення; залученість поліцейських до запобігання незаконному обігу наркотиків та протидії наркотизації населення. За таким алгоритмом, дисертантом було проаналізовано значну кількість як нормативно-правових,

так і наукових джерел щодо запобігання розглядуваним кримінальним правопорушенням у таких країнах як: країни жорсткої політики (Малайзія, Іран, Пакистан, Китай); країни ліберальної групи та країни групи жорсткого контролю (США, Великобританія, Франція, Швеція).

Другий розділ дисертації присвячений кримінологічній характеристиці кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів. Відмітимо, що беззаперечно позитивним підходом до дослідження різних показників наркозлочинів є розподіл дисертантом цих діянь на два періоди: 2018-2021 роки (довоєнний) та 2022-2025 роки та відповідно до запропонованих у підрозділі 1.1 груп кримінальних правопорушень: ті, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів та нарковмісних рослин (ст. ст. 305, 306, 307, 309, 310, 320 КК України); ті, що пов'язані з незаконним заволодінням наркотичними засобами, а також обладнанням, призначеним для їх виготовлення (ст. ст. 308, 313, 318, 319 КК України) та ті, що пов'язані з незаконним вживанням наркотичних засобів (ст.ст. 314, 315, 316, 317 КК України).

Розглядаючи стан та тенденції кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів у підрозділі 2.1, здобувач дослідив кількісні показники кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів (стан/рівень злочинності у досліджуваній сфері, динаміку такої злочинності), та якісні показники кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів та їх тенденції (структуру цих кримінальних правопорушень, питому вагу окремих діянь, характер наркозлочинів). Окремо здобувач зупиняє увагу на дослідженні так званої «географії злочинності» (С. 95-103 дисертації) та латентності наркозлочинів (С. 106-110 роботи).

У підрозділі 2.2 здобувач досліджує детермінанти, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів й доходить обґрунтованих висновків, що такими є економічні, соціальні, політичні, організаційно-управлінські, правові, морально-психологічні, природно-географічні чинники. Навівши кримінологічну характеристику осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, у підрозділі 2.3 дисертант доходить висновку, що типовий портрет злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, це – особа віком 30-50 років (61 – 62%), чоловічої статі, громадянин України (99%); на час скоєння особа має повну загальну середню та базову загальну освіту. Це працездатна особа, яка не працює та не навчається у 71 – 77%, у більшості випадків на час скоєння діяння перебуває у тверезому стані; скоює кримінальне правопорушення одноосібно, рідше – у складі групи (не більше 1%), у складі організованої злочинної групи та злочинної організації скоюють не більше 0,4% (С. 169 дисертації).

У третьому розділі дисертації здобувач розглядає діяльність підрозділів Національної поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів (підрозділ 3.1), зокрема діяльність таких структурних підрозділів Національної поліції України як: територіальних підрозділів та служб (підрозділів Національної поліції України із забезпечення

безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти; підрозділів ювенальної превенції, підрозділів кримінальної поліції, діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад), міжрегіональних територіальних органів (Департаменту патрульної поліції, Департаменту кіберполіції) та структурних підрозділів центрального органу управління Національної поліції України (Департаменту кримінального аналізу, Департаменту боротьби з наркозлочинністю), спеціальних установ органів Національної поліції (приймальників-розподільників). Також дисертантом пропонуються шляхи підвищення ефективності такої запобіжної діяльності Національної поліції України (підрозділ 3.2).

Вищенаведене дозволило Карпенку А.В. винести на захист положення і висновки, які, у переважній більшості, є новими або містять значну частку новизни. Серед основних розроблених положень, що розв'язують конкретні наукові завдання, мають характер концептуальних і відповідають критеріям наукової новизни, слід відмітити такі:

уперше:

- аргументовано доцільність закріплення граничного максимального розміру предметів кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 310 КК України, а також доповнення цієї кримінально-правової норми ч. 3, у якій передбачити кримінальну відповідальність за незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості від шестисот рослин і більше чи конопель в кількості від трьохсот і більше рослин, вчинене з метою збуту.

удосконалено:

- способи підвищення ефективності запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, до яких віднесено: підвищення рівня компетентності працівників Національної поліції України; зміни та доповнення окремих положень чинного кримінального законодавства; посилення взаємодії з іншими суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів; посилення співпраці з міжнародними організаціями; удосконалення запобіжних заходів Національної поліції України у кіберпросторі; ефективна віктимологічна профілактика; посилення заходів запобіжної діяльності Національної поліції України у молодіжному середовищі; розширення штатної чисельності поліцейських-кінологів та службових собак у кінологічному підрозділі Національної поліції України; співпраця Національної поліції України із засобами масової інформації; отримання якісної оперативно-розшукової інформації, через залучення конфідентів; використання сучасних технологій у діяльності Національної поліції України, зокрема БпЛА;

- кримінологічні ознаки особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів: особа віком 30-50 років (61 – 62%), чоловічої статі, громадянин України (99%); із повною загальною середньою та базовою загальною освітою; працездатна, але не працює та не навчається (71 – 77%), у більшості випадків на час скоєння діяння перебуває у тверезому стані; вчиняє кримінальне правопорушення одноосібно, рідше – у

складі групи (не більше 1%) або організованої злочинної групи/злочинної організації (0,4%);

- систему детермінант, які зумовлюють зростання кількісного показника кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, які диференційовані на такі групи: 1) економічні (незадовільний рівень та якість життя населення; відсутність достатньої кількості робочих місць, що зумовлює потребу у пошуках альтернативних способів отримання прибутку тощо); 2) соціальні та морально психологічні (соціальна нерівність; психоемоційна напруженість у суспільстві, деформація індивідуальної правосвідомості, толерантність до девіантної поведінки; незадовільний рівень соціального захисту уразливих категорій суспільства; розвиток кримінальних субкультур); 3) військово-політичні (вплив повномасштабної агресії російської федерації проти України на всі сфери державного управління; відсутність дієвих антикорупційних заходів, прогалини в інституційному та правовому забезпеченні державної політики тощо); 4) організаційно-управлінські (відсутність ефективних заходів ресоціалізації осіб, які відбули покарання за вчинення досліджуваного виду кримінальних правопорушень; незадовільна якість програм медичної та психологічної реабілітації; відсутність актуальних методик розслідування таких суспільно небезпечних діянь; складнощі у реалізації повноважень правоохоронними органами, що зумовлені воєнним станом тощо); 5) правові (низька ефективність заходів кримінально-правової протидії, правовий нігілізм).

набули подальшого розвитку:

- аргументи щодо доцільності внесення змін до ч. 2 ст. 22 КК України, а саме доповненні переліку видів кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з чотирнадцяти років, ст. 307 КК України;

- теоретичні підходи до визначення меж застосування технологій штучного інтелекту у діяльності Національної поліції України із запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів. Аргументовано, що штучний інтелект може застосовуватись з метою виявлення, розпізнавання та аналізу реальних/потенційних кримінальних загроз; прогнозування злочинності; ідентифікації осіб; моделювання кримінально протиправної або віктимної поведінки;

- аргументи щодо доцільності доповнення примітки до ст. 305 КК України положенням щодо повторності як кваліфікуючої ознаки контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Вказано на потребу у визначенні, що для цієї кримінально-правової норми повторним визнається кримінальне правопорушення, вчинене особою, яка раніше вчинила будь-яке із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201, 201-1, 201-3, 201-4 цього Кодексу.

Отже, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані:

- законотворчій діяльності – під час удосконалення національного кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів;

- правозастосовній діяльності – для розроблення й удосконалення нормативно-правових актів, підготовки цільових програм з питань протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків;

- науково-дослідній сфері – під час проведення кримінально-правових та кримінологічних досліджень у сфері протидії наркозлочинності (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 07 квітня 2026 року);

- освітньому процесі – при викладанні дисциплін: ОК 27 «Кримінологія», ОК 18 «Кримінальне право», освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права професійна кваліфікація Слідчий (поліція) та ОК 20 «Кримінологія», ОК 11 «Кримінальне право» освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність (поліцейські) Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю K9 Правоохоронна діяльність галузі знань К Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 07 квітня 2026 року).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дисертаційної роботи визначено виявлення та усунення прогалин, пов'язаних із кримінально-правовим та кримінологічним запобіганням кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, в тому числі Національною поліцією України, шляхом формулювання пропозицій щодо змін та доповнень до національного законодавства та кримінологічної практики у сфері боротьби із наркозлочинами.

Для досягнення поставленої мети автором передбачено вирішення таких завдань:

- дослідити та удосконалити кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 305 – 310, 313 – 320 КК України;

- проаналізувати стан наукової розробленості проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів та систематизувати проблеми, які залишились нерозв'язаними;

- вивчити зарубіжний досвід боротьби з наркозлочинністю;

- визначити стан та узагальнити детермінанти, а також кримінологічні тенденції щодо кількісних показників кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів;

- проаналізувати, уточнити та систематизувати кримінологічні ознаки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 305 – 310, 313 – 320 КК України;

- охарактеризувати та удосконалити систему заходів запобігання Національною поліцією України кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків;

- запропоновувати зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за наркозлочини.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають загальнонаукові методи, діалектичний метод, порівняльно-правовий метод, статистичний метод, системно-структурний метод, соціологічний метод, метод контент-аналізу.

За результатами вивчення дисертації, з урахуванням наведеного можна констатувати, що наукове завдання дисертантом вирішено.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні наукові результати дисертації відображено в 10 наукових публікаціях, з них 3 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та 7 тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Карпенка А.В. дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно та високо оцінюючи проведене дисертантом дослідження, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, що можуть бути предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

1. У дисертації здобувач аналізує Стратегію наркополітики на період до 2030 року, схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2025 року № 920-р. та відмічає, що основними проблемами, що потребують розв'язання протягом 2025-2030 років, є: необхідність переорієнтації заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів для осіб, які їх вживають, від кримінально-караних до соціально-виховних, медичних, психосоціальних та профілактичних (С. 171 дисертації). Разом із цим, у висновках до дисертації відсутні пропозиції здобувача про рекомендації щодо переходу від кримінально-караних до соціально-виховних, медичних, психосоціальних та профілактичних заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, які б могли бути впроваджені у діяльність підрозділів Національної поліції із запобігання наркозлочинам, що вчиняються наркозалежними особами.

Натомість, дисертант пропонує знизити вік кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України (С. 20, 218-219 роботи), шляхом відповідних змін КК України. Під час публічного захисту хочеться почути думку дисертанта щодо можливих шляхів переходу від кримінально-караних до соціально-виховних, медичних, психосоціальних та профілактичних заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів підрозділами Національної поліції.

2. У дисертації автором прослідковується тенденція до збільшення кількості наркозлочинів щороку, в тому числі у період 2022-2025 років, а розглядаючи кримінологічну характеристику осіб, які вчинили наркозлочини, автор зауважує, що за період 2022 – 2025 років спостерігається тенденція до збільшення частки військовослужбовців з 1% до 10% серед таких суб'єктів (С. 157 дисертації). Разом із цим, розглядаючи запобігання Національною поліцією України кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків, здобувач оминув увагою таку категорію осіб, як військовослужбовці, та не запропонував заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотиків, які вчиняються особами, звільненими з військової служби.

3. Не можна не відмітити емпіричну базу дослідження, яку складають, в тому числі, 700 вироків суду (150 вироків суду за ст. 307 КК України, 150 вироків суду за ст. 308 КК України, 130 вироків суду за ст. 310 КК України, 150 вироків суду за ст. 305 КК України, 120 вироків суду за іншими статтями розділу XIII Особливої КК України). Разом із цим, здобувач не навів у списку використаних джерел чи додатках до роботи зведену таблицю за результатами вивчення цих вироків.

Утім висловлені зауваження та рекомендації не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить наукові висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання щодо виявлення та усунення прогалин, пов'язаних із кримінально-правовим та кримінологічним запобіганням кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, в тому числі Національною поліцією України.

Загальний висновок. Представлена дисертаційна робота Карпенка Артема Валерійовича «Кримінологічна характеристика та запобігання підрозділами Національної поліції кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки кримінології та кримінального права. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – Карпенко Артем Валерійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Рецензент –
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділення аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Донецького державного університету
внутрішніх справ
10.07.2026

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Підпис Данилевської Юлії Олександрівни засвідчую

Т.в.о. начальника відділу документування
службової діяльності ДонДУВС

Вікторія МЕЛЬНИК